

Salo Muller

**Vanessa de Gaay Fortman
Rob Willemse**

Salo Muller

Zijn onderduikperiode, de jaren bij Ajax
en zijn strijd tegen de NS

Nieuw Amsterdam

Deze publicatie is mede mogelijk gemaakt door
Stichting Makaria en Mobeta BV.

© 2022 Vanessa de Gaay Fortman en Rob Willemse

© 2022 Nieuw Amsterdam

Alle rechten voorbehouden

Correctie Yulia Knol

Ontwerp omslag en binnenwerk Paul Pollmann

Foto omslag Mark Kohn

Auteursfoto Carla van Thijn

Lithografie Michiel Hofmans

NUR 686

ISBN 978 90 468 2862 5

www.nieuwamsterdam.nl

Inhoud

	Voorwoord – Job Cohen	9
	Verantwoording	11
1	Opmaat naar de oorlog	15
2	Een wrede scheiding	21
3	Jopie in de Zaanstreek	33
4	Japje in Friesland	53
5	Terug naar Amsterdam	81
6	Een rebelse scholier	99
7	Het werkende leven	115
8	Ajax, 1957-1963	127
9	Een eigen gezin	151
10	Ajax, 1963-1965	165
11	Ajax, 1965-1972	177
12	Godfather van de fysiotherapie	211
13	In gevecht met de NS	229
14	De eindstrijd	259
	Bijlage	277
	Dankwoord	285
	Bronnen	287
	Beeldverantwoording	295
	Namenregister	297

Een 'nee' betekent voor mij 'misschien',
'misschien' is voor mij een 'ja'.
De aanhouder wint!

Salo Muller

Voorwoord

Salo Muller is een bijzonder mens. Zijn hele leven staat in het teken van het dramatische verlies van zijn ouders, van wie hij in de Nederlandsche Schouwburg werd gescheiden. Zijn ouders zijn nooit uit zijn gedachten; bij iedere overwinning voelt dat als iets wat hij voor hen verdiend heeft.

En er zijn nogal wat overwinningen die hij heeft behaald. Het feit dat hij ondanks een oorlogsverleden met zoveel verschillende onderduikadressen en met zoveel verschillende onderduikouders zichzelf gevonden heeft en zichzelf geworden is, is al een enorme overwinning. En wie slaagt erin om als fysiotherapeut uit te groeien tot een Ajax-fenomeen? Om een meer dan vooraanstaande positie als fysiotherapeut te verwerven?

Maar het voelt als zijn grootste overwinning dat hij zijn gevecht met de Nederlandse Spoorwegen gewonnen heeft. Dat was het ultieme wat hij voor zijn ouders kon doen. En niet alleen voor zijn ouders, maar voor al diegenen die in de oorlog mede door de NS met het oog op genocide naar vernietigingskampen zijn vervoerd. Een drama dat nooit goedgeemaakt kan worden. Maar wel een drama waarvoor ook de huidige bestuurders van de Nederlandse Spoorwegen zich verantwoordelijk moeten voelen en genoegdoening moeten geven op een manier die het bedrijf zelf

raakt. Dat is wat Salo vond, en dat is wat Salo, tegen de verwachting van zeer velen in, heeft bereikt: een individuele financiële tegemoetkoming voor slachtoffers van deze transporten door NS, of hun nabestaanden.

Het is een gevecht met gevolgen die veel verder reiken dan zijn eigen, individuele leven. Burgemeester Halsema formuleerde dat bij zijn benoeming tot Officier in de Orde van Oranje-Nassau aldus: 'Het wordt een nationale kwestie. De sleutel tot de morele erkenning van de verkeerde rol die de Nederlandse Spoorwegen tijdens de Tweede Wereldoorlog hebben gespeeld. Bovendien riep het een grotere vraag op: hoe ons land zich nu daadwerkelijk had opgesteld tijdens de Tweede Wereldoorlog. Die vraag blijft een open zenuw.'

Was dit zijn laatste overwinning? Vast wel, zullen velen denken, maar Salo vecht verder. Waar de Nederlandse treinen bij de grens stopten, gingen de Duitse rijden. En dus richt Salo zich eerst tot de Deutsche Bahn en daarna tot de Bundesregierung, met hetzelfde oogmerk als waarmee hij eerder de strijd met de NS aanging.

Wordt dat succesvol? 'Hou maar op man, je trekt aan een dood paard.' Die tekst kent Salo inmiddels... Maar hij gaat door want, aldus het slot van een reportage op de Duitse televisie: *Salo Muller geeft niet op, hij doet dit voor zijn ouders, die hij in zijn vroege jeugd in Amsterdam verloren heeft.*

Job Cohen
april 2022

Verantwoording

Het verleden zou een spiegel voor de toekomst moeten zijn: wat kan anders en beter? De Tweede Wereldoorlog is nog altijd een historische gebeurtenis waar we van leren. De oorlogsgeschiedenis van Salo Muller maakt weer eens duidelijk tot welke wreedheden mensen in staat zijn en hoe langdurig de gevolgen voor de slachtoffers en hun dierbaren zijn. De ontwrichtende kindertijd van Salo Muller is de bron gaan vormen voor zijn veerkracht en strijdvardigheid. Die levenshouding kan een inspirerend voorbeeld voor anderen zijn.

Ruim een jaar hebben wij Salo Muller wekelijks gesproken. Zo hebben wij een inkijk gekregen in het hoofd en hart van een dapper mens, wiens aandacht en liefde altijd sterk op anderen is gericht. Na de achterstand die hij in zijn jonge jaren opliep en heel moeilijk in te halen leek, heeft hij zowel een succesvol professioneel als een gelukkig privéleven opgebouwd. Niet alleen heeft hij zich ontpopt tot de man op de juiste plek bij Ajax, dat in zijn tijd uitgroeit tot internationale topclub, maar ook tot een fysiotherapeut die voor zijn patiënten door het vuur gaat. Om uiteindelijk als een gemotiveerde strijder het gevecht aan te kunnen gaan met de Nederlandse Spoorwegen. Op scholen wordt al jaren naar zijn indrukwekkende onderduikverhaal geluisterd. Met dit

boek is die geschiedenis voor volgende generaties vastgelegd.

De levensgeschiedenis van Salo Muller hebben we in een verhalende stijl geschreven, waarbij personen sprekend worden opgevoerd, ook in de hoofdstukken over de oorlog. Alle citaten zijn gebaseerd op de gesprekken met hem en met anderen. De volledige tekst is geautoriseerd door Salo Muller.

Een duidelijke boodschap die doorklinkt in dit thematische levensverhaal is: blij te allen tijde alert op discriminatie, racisme en fascisme en besef dat vrijheid een groot goed is. Salo laat zien hoe iemand zich kan wapenen tegen onrecht. Zijn uitspraak *Wees niet bang en ga altijd door* getuigt van zijn positivisme en strijdlust; typerende eigenschappen die hem hebben geholpen tegenslagen te overwinnen en overwinningen te behalen.

Vanessa de Gaay Fortman en Rob Willemse
april 2022

Salo met zijn ouders Lena Muller-Blitz en Louis Muller, Scheveningen, 1939.

I

Opmaat naar de oorlog

Ongeduldig loopt de vierjarige Salo naar het raam en gaat op de uitkijk staan. Hij wacht tot het vertrouwde familiedeuntje klinkt. Zijn vader fluit het altijd, ook weer na deze lange werkdag. Louis Muller heeft het melodietje opgepikt uit de opera *Nabucco* van Giuseppe Verdi; hij is dol op de partij van het Hebreeuwse slavenkoor. Salo's blik kruist die van zijn vader, die naar hem omhoog kijkt. Meeneuriënd zwaait Salo naar de stoep, en zoals gewoonlijk rent hij naar het trappenhuis en trekt aan het touw in het trapgat. De deur gaat open en op de trap klinken de vertrouwde ritmische voetstappen van zijn vader.

Ondanks de oorlogsdreiging beleeft Salo heerlijke eerste levensjaren, waarin hij veel geknuffeld wordt. Moeder Lena zingt dagelijks liedjes voor hem, zoals 'Omdat ik zoveel van je hou' van Heintje Davids. Vader Louis is liefhebber van opera. Zelfs op sabbat, de zaterdagse Joodse rustdag, luistert hij naar klassieke muziek op de radio. Salo maakt dan dirigerende bewegingen als zijn vader het volume hoger zet bij het *Pianoconcert op. 16* van Edvard Grieg. Voor familie en vrienden schrijft Louis revues, die worden opgevoerd tijdens bruiloften en jubilea.

Barend Muller, de vader van Louis en dus de opa van Salo, heeft die muzikaliteit doorgegeven. Met zijn prachtige basstem zingt

opa Barend in het koor van de Grote Synagoge of Grote Sjoel dat wordt geleid door dirigent Sam Englander en internationale faam geniet. De vrijdagavonddienst van chazan (oppervoorzanger) Israel Maroko is een belevens, en ook Salo gaat om die reden vaak met zijn vader naar deze synagoge.¹ Barend Muller is met het beroemde Joodse mannenkoor zelfs een keer op het Polygoonjournaal geweest ter gelegenheid van het driehonderdjarig bestaan van de Grote Synagoge vlak bij het Jonas Daniël Meijerplein. Ook is hij componist van diverse sjoelcomposities en dirigeert hij een kwartet van zangers tijdens extra sjoeldiensten in het Concertgebouw op Rosj Hasjana en Jom Kipoer.²

De muziek geeft een zekere lichtheid en draaglijkheid aan het bestaan van de Mullers in een tijd waarin een duistere schaduw over de Joodse gemeenschap aan het vallen is. 'De Hollandsche Hitlerianen' kopt de arbeiderskrant *Voorwaarts* al in 1930 met een spottende ondertoon over een 'nationaalsocialistische partij in de broedmachine'.³ Tien jaar voordat in Nederland de Tweede Wereldoorlog uitbreekt, roepen Nederlandse fascistische partijen deze nieuwe organisatie in het leven ter verspreiding van hun denkbeelden en een jaar later wordt de NSB opgericht. Het ontstaan van vier belangrijke fascistische partijen staat niet los van de crisisjaren in Nederland, die het gevolg zijn van de beurskrach van 1929 op Wall Street.⁴ In 1932 gaat het in economisch opzicht niet goed, met meer dan een half miljoen werklozen op een bevolking van acht miljoen inwoners.⁵

In deze barre tijd treedt op 6 juni 1932 Lena Blitz in het huwelijk met Louis Muller (afb. 1). De getuigen van het burgerlijk huwelijk vormen een afspiegeling van de Amsterdamse Joodse gemeenschap. Henriette Benavente, de moeder van Lena, handelt op straat met een fruitkar sinds ze jong weduwe is geworden. Barend Muller, getrouwd met Sara Blog, is diamantslijper.⁶ Zowel Lena als Louis heeft een oom als getuige gevraagd: Raphael Sarphatie en Jesaja Blog, allebei koopman.

In die feestelijke week voor het echtpaar Muller – het huwelijk in

de synagoge vindt na het burgerlijk huwelijk plaats – klinkt in een Joodse krant de onheilspellende boodschap dat een grote groep mensen ‘het niet kunnen dulden, dat dit kleine Israël dit handjevol mensen, dat in alle landen slechts een zeer gering percentage van de bevolking vormt, den moed heeft, zijn eigen beginselen hoog te houden.’⁷ Al op 30 januari 1933 wordt ‘het niet kunnen dulden’ voor de ogen van de wereld zichtbaar als een jubelende menigte in Berlijn naar Hitler zwaait die rijkskanselier is geworden. In 1935 voert hij de Neurenberger rassenwetten in ter bescherming van Duits bloed.⁸

Na bijna vier huwelijksjaren kunnen de drieëndertigjarige Louis en de achtentwintigjarige Lena zich verheugen op hun aankomende ouderschap. De zwaarste crisisjaren zijn voorbij. Louis is in korte tijd opgeklommen van magazijnbediende tot inkoper van kousen en sokken bij een Joods textielbedrijf. Op 29 februari 1936, een schrikkelddag, wordt Salomon Barend Muller geboren in de Molenbeekstraat, in de Rivierenbuurt. Zo’n 17.000 Joden wonen in deze wijk in Amsterdam-Zuid die in 1900 door architect H.P. Berlage is ontworpen.⁹ Louis en Lena vernoemen hun kindje naar hun beide vaders. Zijn naam is afkomstig van Lena’s vader Salomon, die stierf toen Lena vier was. De tweede naam is van Barend Muller, die dat jaar zijn veertigjarige jubileum viert als koorzanger in de Nieuwe Synagoge. Op de achtste dag na de geboorte wordt het jongetje besneden volgens het joodse gebod in de Thora.

Vader Louis neemt de eerste babyfoto in Salo’s slaapkamertje (afb. 2). Gelegen op de commode – op zijn buik, hoofdje omhoog – lacht hij naar zijn moeder. Bijna elke dag gaan Lena en Salo met hartsvriendin Marja en haar dochttertje Roos met de kinderwagens naar buiten. Vanaf hun geboorte zijn Salo en Roos onafscheidelijk.

Het contrast tussen het prille gezinsleven op de tweede verdieping van de Molenbeekstraat 34 en de sombere krantenberichten is groot: ‘Ontrechting, laster, verguizing, uitplundering, vernieling, moord – ziedaar de schaal, die het peil van de ervaringen der Jodenheid in onze dagen aangeeft. En zelfs in landen als Engeland

en ons vaderland, met hun vroede en vrome Vorstenhuizen, met hun vaderlijke regeeringen en ruimdenkende volksvertegenwoordigingen, zijn de echo's van het satanisch gekrijsch der Jodenvijanden hoorbaar en merkbaar."¹⁰ In 1938 komen die 'uitplundering' en 'ontrechting' van de Joden in Duitsland tot een climax tijdens de Kristallnacht. Winkelruiten van Joodse winkels worden ingegooid, meer dan duizend synagogen in steden en dorpen worden in brand gestoken en Joden worden op straat aangevallen, waarbij 91 dodelijke slachtoffers vallen.¹¹

Opeens verdwijnt Salo's vriendinnetje Roos uit zijn leven. Het is afgelopen met doktertje spelen onder de tafel in de nabijgelegen Diezestraat. In 1939 is Marja's man door een auto-ongeluk om het leven gekomen, en niet lang na zijn dood verhuizen moeder en dochter naar familie in Brabant. Precies op het moment dat de oorlog in Nederland uitbreekt, brengen ze de pinkstervakantie met familie in Het Zoute aan de Belgische kust door. Daar neemt een familielid het moedige besluit om niet terug te keren naar bezet Nederland, maar te vluchten en een gevaarlijke tocht per auto naar veiliger oorden te ondernemen. Via Portugal belanden ze dankzij overzeese familie uiteindelijk in Amerika.

Salo woont dan nog steeds in de Rivierenbuurt. Sinds het begin van de bezetting plakt zijn vader elke avond kranten op de ramen vanwege de verduisteringsplicht. Het is een maatregel die Duitsers hebben ingesteld om de navigatie van geallieerde bommenwerpers naar Duitsland te bemoeilijken. De alleenstaande Judith Benavente-Querido – Salo's overgrootmoeder van in de tachtig – besluit in deze angstige tijd in te trekken bij haar dochter Henriette Benavente, die in een Joods buurtje in Amsterdam-Oost woont, in de Blasiusstraat.

In de zomer van 1940 gaat het gezin Muller niet meer naar Scheveningen voor een dagje strand. Een jaar later is deze badplaats onderdeel van de Atlantikwall, de verdedigingslinie van de Duitsers. Van de ene op de andere dag komt de niet-Joodse dienstbode van de familie Muller niet meer opdagen en komt een einde aan de sab-

batbezoeken aan opa Barend en oma Sara. Salo mist het vrolijke samenzijn met alle neefjes en nichtjes op de eerste etage van nummer 14 in de levendige Lepelstraat.

Een lichtpuntje zijn de dierbare bezoeken aan Lena's jongere zus Judith, die met haar man, ook Louis geheten, en hun eenjarige dochter Etty achter het gezin Muller in de Dintelstraat wonen (afb. 3). Buiten spelen mag niet meer. Intuïtief weet de vierjarige Salo dat de situatie ernstig is (afb. 4). Zonder dat zijn ouders het hem verbieden speelt hij niet meer op zijn geliefde drumstelletje. Nooit stelt Salo vragen in het stille bovenhuis.

Een razzia in de Amsterdamse Rivierenbuurt (1942), waar Salo en zijn ouders woonden.